

37. Deel 3: De renovatie van de Molen

De erfenis en de onverdeelde boedel

Na het overlijden van mijn vader in 1984 kregen mijn broer Toine en ik dus de mogelijkheid om de watermolen te kopen. Kosten 40.000 gulden. Toine en ik tekenden ieder een koopacte van 20.000 gulden. En omdat ik de molen alleen wilde hebben heb ik op dezelfde dag mijn broer Toine uitgekocht voor 20.000 gulden. Maar dat was nog niet alles. Mijn ouders waren onder huwelijkse voorwaarden getrouwd. Daardoor kregen wij na het overlijden van mijn vader ook nog 1/3 van het erfdeel dat mijn vader had in de onverdeelde boedel. De onverdeelde boedel dat ze met z'n zevenen moesten delen omvatte de watermolen, ruim 10 ha grond en de dubbele woning aan de overkant van de watermolen, de zg. rentmeesterswoning.

Opsplitsing van de onverdeelde boedel

De ervaring leerde dat het te gelde maken van de onverdeelde boedel best eens lang zou kunnen duren binnen de familie van Esch. En dat betekende voor mij dat ook ik lang op dat 1/3 deel moest wachten terwijl ik dat geld hard nodig had voor de renovatie. Ondanks dat ik vol trots was over het in eigendom hebben van de molen maakte ik me toch wel zorgen over mijn voorgenomen plan om de molen te renoveren. Met die gedachte leefde ik na het overlijden van mijn vader.

Brief van de advocaat.

Gelukkig duurde dat maar kort. Want een paar maanden na zijn overlijden kreeg iedere rechthebbende op de onverdeelde boedel een brief van een advocaat. Waarin hij schreef dat een van mijn tantes eiste dat binnen een jaar de onverdeelde boedel verdeeld zou moeten zijn. En al gauw waren al een paar meer rechthebbenden die dezelfde eis stelde. Want het hebben van een onverdeelde boedel heeft lang genoeg geduurd. Mijn oudste oom zette de zaak in gang. Want dat was niet zo eenvoudig. Want de landerijen waren allemaal verpacht. En verkoop breekt geen pacht. Dus die gebruikers moesten worden uitgekocht. Geprobeerd werd dat gerealiseerd te krijgen tegen taxatiewaarde. Bij sommigen lukte dat en bij anderen niet. En bij wie het niet lukte zijn andere afspraken gemaakt. Uiteindelijk is het op 7000 m² na, gelukt. Van die overgebleven 7000 m² is de helft van mij. De andere helft is eigendom van de inmiddels vele tientallen neven en nichten.

Rentmeesterswoning

De rentmeesterswoning behoorde ook tot de onverdeelde boedel. Daar woonde mijn

oom. De rentmeesterswoning had beter het poortgebouw genoemd kunnen worden omdat het toegang verschafte tot de weg die naar het kasteel Ten Bergh voerde dat daar in vroeger tijden heeft gelegen. Rondom dat hele kasteelcomplex lag toen een gracht. Het kasteel is in de achttiende eeuw afgebroken.

De rentmeesterswoning tijdens de overstroming in Spoorдонk in 1970

De poort in deze woning is later dichtgemetseld maar nog duidelijk zijn de contouren van de poort op de gevel te zien van het inmiddels wit geschilderde gebouw. Zie op de foto: de rechterkant van het gebouw. Deze rentmeesterswoning is in 1953 met 1/3 gedeelte vergroot. Daar woonde mijn oom toentertijd met zijn gezin en het was eigenlijk een soort mantelzorgwoning. Dit gebouw is thans in particuliere handen en in gebruik als een dubbele woning

Kasteel Ten Bergh

Omdat kasteel Ten Bergh vroeger ook tot de biotoop behoorde van de Spoordonkse watermolen wil ik ook aandacht besteden aan dit kasteel. Over de ontstaansgeschiedenis van Huis Ten Bergh is weinig bekend. Huis Ten Bergh duidt erop dat het vroeger hoger gelegen heeft. Het moet toen een stenen gebouw zijn geweest. Het gebouw was omgeven door een gracht en de toegang tot dat kasteel geschiedde via de ingang van het poortgebouw ofwel de rentmeesterswoning.

In het kort de geschiedenis van het kasteel

Aan de zuidzijde van de Spoordonkseweg richting Moergestel in de buurt van de Watermolen staat onderstaand bord dat in het kort de geschiedenis weergeeft van Kasteel Ten Bergh. Als je voor dat bord staat kijk je op het terrein waar het kasteel heeft gestaan. Het is nu een weiland waar in de zomerdag koeien grazen. Omdat men verwacht dat er in de grond nog restanten te vinden zijn van dit kasteel is dit gebied tot Rijksmonument verklaard.

Op het bord staat in het kort de volgende geschiedenis:

Over de ontstaansgeschiedenis van Huis Ten Bergh is weinig bekend. De naam Bergh duidt erop dat het van oudsher een door water omgeven hoger gelegen stenen huis moet zijn geweest.

1455. Het 'huis te Spoorдонк' wordt genoemd als de heerlijkheid Oirschot overgaat van Beatrix van Petershem, weduwe van Ricalt van Merode aan haar zoon Jan van Merode.

1672. Catharina Stevens, weduwe van Hendrik de Cort, koopt Huis Ten Bergh van de familie Van Merode voor een bedrag van f 5500.- .

1691. Na het overlijden van Catharina wonen haar zonen Jan Hyacinth en Philip de Cort op Huis Ten Bergh.

1697. Jan Hyacinth verhuist naar Brussel en Philip blijft als vrijgezel alleen in het huis wonen.

1748. Philip de Cort overlijdt op Huis Ten Bergh en Guilelmus Johannes de Cort, zoon van Jan Hyacinth de Cort verwerft het huis, maar blijft zelf in Brussel wonen.

1755. Huis Ten Bergh wordt verkocht aan ridder Godefricus Dominicus Carolus De van der Schueren. Behalve het adellijk huis omvat het complex een 'neerhuisinge', het nu bestaande rentmeesterswoning met dichtgemetselde poortdoorgang naar het adellijk huis, twee vijvers en het recht om op de Aa (De Beerze) te mogen vissen.

1772. Bij een openbare verkoop van de goederen van ridder Godefricus Dominicus Carolus De van der Schueren wordt het huis Ten Bergh gekocht door Carel H.J. Sweerts de Landas, drossaard van Oirschot. Als voorwaarde bij verkoop wordt gesteld dat de koper het huis binnen anderhalf jaar moet afbreken. De sloop mag pas beginnen als de familie De van der Schueren is verhuisd. Het is onduidelijk of de sloop ook binnen de gestelde termijn heeft plaats gevonden.

Huis Ten Bergh en Klooster Bijsterveld

De koper van Huis Ten Bergh, Carel H.J. Sweerts de Landas was drossaard van Oirschot. De naam Drossaard werd vroeger gebruikt om een relatief hoge bestuurlijke functie binnen een 'Heerlijkheid' aan te geven. Waarom hij Huis ten Bergh gekocht heeft met de verplichting om het binnen een jaar af te breken is niet bekend.

Waarschijnlijk had hij de stenen van Huis Ten Bergh nodig om Kasteel Bijsterveld, dat gelegen is aan de Montfortlaan in Oirschot, te bouwen. In 1645 stond er op die plaats nog een oude woning. Carel Sweerts de Landas wilde daar een kasteel bouwen en gaf aan dat kasteel de naam 'Groot-Beijsterveld'. Zoals blijkt uit het gedenkteken met wapen in de achtergevel van het Kasteel Oud-Beijsterveld, 23 maart 1772, gesticht door baron R. Sweerts de Landas, heer van Oirschot. Veel later in 1903 hebben de Paters Montfortanen dit pand betrokken.

Een foto van de bewuste gevelsteen

Huis Ten Bergh

Kasteel Bijsterveld in 1903

De oma van Emile

De opa van Emile heette Antoon van Esch en was getrouwd met Franciska van Beers. Aan het leven van deze oma, die rond 1890 geboren moet zijn kleeft een opmerkelijk verhaal. Er woonde in die tijd in buurtschap Boterwijk een man, van Beers, die reeds vroeg weduwnaar was. En hij had geen kinderen. Hij was alleen en had verder geen familie. Die man zat toen met een groot probleem. Hij bezat een grote hoeveelheid grond, waar hij geen raad mee wist. Die plak grond was zo groot dat hij gemakkelijk van de Boterwijk naar de Watermolen kon lopen zonder van zijn eigen grond af te hoeven. Het was één grote aaneengesloten plak grond. 'Waar gaat die grond met daarop gevestigd vele kleine boerderijtjes naar toe, als ik dood ga', vroeg hij zich dikwijls af. De grond was toen zowat niks waard en de boerderijtjes uit die tijd waren meer plaggenhutten dan stenen gebouwen. Brabant was toen ontzettend arm. Het was rond 1880. Lange tijd heeft hij daar mee gezeten totdat hij op 57-jarige leeftijd met zijn toenmalige dienstbode trouwde, bij wie hij een kind verwekte. Zij kreeg de naam Franciska van Beers. Zij is enig kind gebleven en erfde alles. De opa van Emile, die dus in het bezit was van de gehele biotoop van de Spoordonkse Watermolen leerde haar later kennen en trouwde met haar. Zo gebeurde het dat er twee niet onbemiddelde personen elkaar de liefde verklaarde met als gevolg dat zij zeven kinderen kregen, waaronder de vader van Emile.

Realisering van een woongedeelte

Toen ik de molen in handen kreeg was mijn allereerste wens om daar ook een woongedeelte bij te realiseren. Want als ik zou gaan trouwen dan wilde ik persé bij de molen gaan wonen. Intussen was ik afgestudeerd aan de HTS afdeling werktuigbouw. En ben gaan werken. In het begin bij diverse bedrijven zoals bij Océ van de Grinten in Venlo. Bij de ontwikkelingsafdeling van de Daf in Eindhoven en bij Fuji in Tilburg. Uiteindelijk ben ik terechtgekomen bij Hydrauline in Boxtel, waar ik 25 jaar heb gewerkt. Dicht bij huis. Wat ik graag wilde want ik zou met mijn gedachten ongetwijfeld veel bezig zijn met de renovatie van de molen en dan is het fijn dat je redelijk dicht bij huis werkzaam bent. De toestemming om bij de molen te mogen wonen ging ongelooflijk snel. Ik kan me niet herinneren dat we met die vergunning enig probleem hebben gehad. Het was iets vanzelfsprekends. Ik geloof ook niet dat wij die toestemming afzonderlijk hebben aangevraagd. Ik zou gaan wonen aan de westelijk kant van de molen waar vroeger de oliemolen was gevestigd.

Architect Louis De Kok

Toen ik ongeveer wist wat ik wilde was mijn eerste stap om een goede architect in de arm te nemen. En dat werd de Oirschotse architect Louis De Kok. Al woonde hij in de Beerzen, wat toen nog een zelfstandige gemeente was. Hij had al veel ervaring met renovaties van historische panden zoals boerderijen en bovendien kende hij de weg in het woud van regelgeving als het ging over renovaties van historische panden. En een historisch pand was de watermolen bij uitstek.

Architect Louis De Kok bezig met het opmeten van de molen

Op zoek naar subsidies voor de renovatie

Louis de Kok heeft veel boerderijen teruggebracht in de oorspronkelijke staat en kende de weg als geen ander in allerlei soorten subsidies. Hij nodigde zelfs het landelijk hoofd van de Rijksdienst Monumentenzorg, de heer Korpershoek uit om naar de watermolen te komen kijken en in zijn kielzog bracht Korpershoek ook de provinciale directeur van de Monumentenzorg van Noord Brabant mee.

Het bijzondere van de Spoordonkse Watermolen.

De Spoordonkse Watermolen is waarschijnlijk de enige molen in Nederland die **over** het water heen is gebouwd. De meeste andere molens zijn **aan** het water gebouwd. En de Spoordonkse Watermolen is ook de meest westelijk gelegen watermolen van Nederland. Dat ligt aan het landschap. Oirschot ligt hoger dan de gebieden ten westen en noorden van het dorp. Die gebieden liggen veel lager tot zelfs beneden zeeniveau. Omdat Oirschot hoger ligt vindt het water automatisch z'n weg naar lager gelegen gebieden. Door er een watermolen tussen te plaatsen kan het water gebruikt worden als energiebron voor andere doeleinden. In dit geval voor het malen van graan tot meel en voor het persen van lijnzaadpitten dat in vlas zit, tot olie. Vlas werd toen veel in Brabant verbouwd. Voor gebieden ten westen en ten noorden van Oirschot bestaat die mogelijkheid in veel mindere mate. Die gebieden liggen dikwijls op of beneden zeeniveau. Daar moet het water uiteindelijk tot minimaal zeeniveau worden opgepompt. Dat geschiedt door windkracht, middels zogenaamde poldermolens die het water uit de polder pompen. Voor iemand uit het westen of noorden van Nederland is een watermolen als energiebron een erg vreemde gewaarwording. 'Ik moet dan ook altijd uitleggen hoe dat in elkaar zit', aldus Emile als hij rondleidingen geeft.

Een unieke watermolen met meer dan één waterrad

Zoals hiervoor aangegeven is deze watermolen uniek in zijn soort. De "dichte" constructie over het water heen is heel functioneel. In de winter blijft hierdoor het water langer ijsvrij waardoor langer van de watermolen gebruik gemaakt kan worden. Bij ijsvorming is het onmogelijk om met de molen te werken. Omdat er maar weinig speling zit tussen het waterrad en de molen komt bij strenge vorst alles vast te zitten. En kan de molen niet functioneren. Door de overkapping en door de voor- en achterzijde zoveel

mogelijk dicht te maken wordt het raderwerk zoveel mogelijk tegen vorst beschermd. Een tweede voordeel van zo'n molen is dat men aan beide zijden van de overkapping een waterrad kan monteren. Aan de westkant van het gebouw stond vroeger de oliemolen, waar nu de huidige woning is. En aan de oostkant zit de graanmolen. In het midden zit nog een grote doorlaatschuif dat gebruikt wordt om overtollig water te spuien .

In particuliere handen

En bovendien wat ook zeer opmerkelijk is, is dat de Spoorдонkse Watermolen in particuliere handen is gebleven. Bijna alle andere watermolens zijn in handen van overheden en/of stichtingen gegaan. Want veel particulieren wilden van hun watermolen af toen deze geen functie meer had. Want het waterbeheer was immers overgenomen door het Waterschap. De molen bracht dus niks meer op. Maar de onderhoudskosten gingen wel door. En zoals hiervoor al gememoreerd was dat ook het geval bij de familie van Esch. Behalve dan bij mijn vader. Zo

koppig en volhardend als hij was wilde hij de watermolen koste wat het kost voor iedere prijs behouden. Tot zelfs voor de Hoge Raad heeft hij gestreden voor het behoud van dit schitterend Spoorдонks Erfgoed. En dat heeft hij op zeer sluwe wijze gedaan zonder juridisch bijstand. Want dat kon hij niet betalen. Ik ben dan ook ontzettend trots dat ik dit fantastisch Spoorдонks erfgoed op 26 jarige leeftijd in handen heb kunnen krijgen. Ik voel me ook echt de 4^e generatie Van Esch op deze watermolen.

Korpershoek was enorm enthousiast.

Toen het gezelschap van Korpershoek dit verhaal aanhoorde en de belabberde toestand van de Watermolen in ogenschouw nam kwam de beslissing nogal gauw. Vooral ook het verhaal dat we hem vertelden met de vele procedures die mijn vader tegen allerlei overheidsinstanties heeft moeten voeren om het stuwrecht te mogen behouden tot zelfs aan de Hoge Raad aan toe, zal aan die snelle beslissing ongetwijfeld hebben bijgedragen.

'Maak maar een begroting en dien die maar in'

Op het eind van zijn bezoek was het antwoord; 'maak maar een begroting en dien die maar in'. Toen zijn we op zoek gegaan naar een aannemer en dat werd Hein van de Wal uit Oirschot. Samen met de architect Louis de Kok hebben we bestek en tekening op papier gezet met een kostenbegroting van 400.000 gulden. Na het indienen hiervan kregen we vrij snel de mededeling dat 40 % betaald zou worden door het Rijk, 20% door de provincie en 5% door de gemeente. Dus we konden aan de slag. De subsidie betrof de gehele molen zowel de buitenkant, het metselwerk, de ramen, de deuren en het dak en de binnenkant maar niet het maalgedeelte. Niet dus het binnenste van de molen. Toen dus de buitenkant klaar was zijn we begonnen aan het maalgedeelte; de binnenkant dus.

De renovatie van het maalgedeelte

De renovatie van het maalgedeelte werd geschat op f 150.000 en dient te geschieden door een specialistisch bedrijf. In dit geval was dat de fa. Adriaans uit Weert. Wederom moest ik proberen om dat gefinancierd te krijgen.

De financiering

Eerst maar eens proberen bij het Prins Bernhard Fonds. Na het opsturen van de begroting met uitgebreide toelichting en een historisch verhaal, voorzien van de nodige foto's, die ik heb laten maken door de Oirschotse fotograaf Noud Aartsen, kreeg ik f.50.000. Toen ben ik gaan praten met Monumentenzorg en het lukte mij daar 40 % van de kosten van het maalgedeelte los te peuteren zijnde f 60.000.-. Toen Oirschotenaar Henk Timmermans bij mij eens een keertje op bezoek was deed hij ook een duid in het zakje. Ik kende Henk goed en ik wist dat hij een belangrijke functie had bij het woningbureau van de gemeente Eindhoven. Hij bracht mij in contact met de Zuid Nederlandse Aannemersvereniging. Daar moest ik maar eens gaan praten en via zijn relatie lukte het mij ook daar nog eens f 25.000 los te peuteren. En ik kon beginnen.

Westelijke helft

We zijn begonnen in de westelijke helft van de molen, want daar wilde ik gaan wonen. Dat had dus mijn eerste prioriteit. Toen dat gereed was zijn we begonnen aan het centrale gedeelte van de molen. Daar stonden vroeger de raderen van de twee maalinstallaties. Die al geruime tijd niet meer functioneerden. Een voor het persen van lijnzaadolie en een voor het malen van graan. Daartussen zat nog een extra schuif om veel overtollig water, wat we niet konden gebruiken weg te laten stromen. In die westelijke helft zat vroeger het maalgedeelte bestemd voor het persen van de lijnzaadpitten tot olie. Lijnzaadpitten komen uit het gewas vlas, dat vroeger in Brabant veel werd verbouwd. Die molen werd dan ook de oliemolen genoemd. Het vermalen van lijnzaadpitten gaf veel vervelende bijwerkingen en gaf veel stroperig kleverig restmateriaal. Daar zijn mijn voorvaders al een tijdlang mee gestopt. Nieuwe machines aangedreven door stoom en elektriciteit hebben in het begin van 1900 de productie nog een tijdlang overgenomen.

Van oliemolen naar elektriciteitsopwekking

We hebben de restanten afgebroken en hebben daar een nieuw rad geplaatst met de bedoeling om elektriciteit op te wekken. Die functie van de watermolen is maar zeer beperkt. Om een generator te koppelen aan de watermolen krijg ik elektriciteit. Dat kan alleen als de watermolen draait.

Een waterrad gebruiken om elektriciteit op te wekken

Soms vraag ik me wel eens af. Waarom wordt er in Nederland niet veel meer watermolens geplaatst om elektriciteit op te wekken. Nederland is een zeer waterrijk land. Door gebruik te maken van opstuwning van die gigantische hoeveelheden water en die druk via een waterrad te koppelen aan een generator krijgt men elektriciteit.

***“Dirk van Lith 1772. Toen ik dit heb
uigt gesneden. Toen was ik oudt 19
jaeren”, staat er op de kist***

***De bekende Oirschotse
fotograaf Noud Aartsen, die een
prachtige fotoreportage heeft
gemaakt van de watermolen
voordat die gerenoveerd werd.***

Hier enkele foto's

De maalinstallatie voor het malen van graan

In de oostelijke helft van het centrale gedeelte van het gebouw wilde ik graag laten zien hoe graan in vroeger tijden werd gemaald met als energie de stuwkracht van het water. Ik heb daar door de firma Adriaans een maalinstallatie laten installeren zoals die vroeger bestond. Ik heb dat gedaan uit nostalgische overwegingen want je kunt natuurlijk wel een watermolen hebben maar als daar verder niets mee gebeurt dan heeft het weinig historische waarde. En van de opbrengst hoef ik het niet te doen want daar haal ik de kosten niet mee uit.

Waarom Eikenhout?

De maalinstallatie voor het malen van graan bestond vroeger altijd uit een constructie van eikenhout en ook werd er met acacia gewerkt. Eikenhout groeit heel langzaam en is uitermate sterk en het groeit hier volop. Vroeger hadden eigenaars van molens altijd in de buurt wel enkele eikenbomen groeien. Voor het geval de maalinstelling aan vervanging toe was en er lagen altijd wel een paar boomstammen op voorraad voor het onderhoud. Want het kan wel honderd jaar duren voordat eiken bomen rijp genoeg zijn om bewerkt te worden tot een maalinstallatie. Hiervan komt het gezegde "Boompje groot, plantertje dood". De raderen bestaan uit ijzer met daarop gemonteerd houten schoepen. Deze schoepen werden gemaakt van populieren hout ook wel canidassenhout genoemd. Regelmatig moesten die schoepen worden gerepareerd want als er ongerechtigheden met het water de molen werd ingevoerd en tussen de schoepen kwamen te zitten, die dan kapot gingen, dan stopte het rad. En moest de schade eerst worden gerepareerd. Er heeft wel eens een dode koe tussen de schoepen gezeten.

Het moet Rammelen, Tochten en Kieren

Ik geef regelmatig rondleidingen door mijn watermolen en als we met een gezelschap op de maalzolder komen dan klagen ze dikwijls dat het daar zo waait en tocht of dat het zo koud is. Dan zeg ik altijd tegen de mensen dat het hier altijd moet rammelen, tochten en kieren. Door de natuur hier vrij spel te geven heb ik geen last van insecten, houtwurmen, houtrot en ander ongedierte, want die houden daar niet van. Deze natuurlijke vorm van ventilatie geef ook een gezond leefklimaat in de molen en zorgde tevens voor de stofafzuiging tijdens het malen.

Maar hoe nu verder

Toen alles klaar was en ik inderdaad veel medewerking heb gehad van allerlei overheidsinstanties en de nodige subsidies voor de reparatie heb gekregen moest er natuurlijk iets gebeuren. Ik was eigenlijk verplicht om dit nu in schitterende staat verkerende watermolen aan iedereen te laten zien. En daarbij de nodige verhalen te vertellen hoe dat de watermolen vroeger functioneerde. Door regelmatig met de molen te werken is het instandhouden van het geheel beter in de hand te houden. Stilstand is achteruitgang. Alleen leverde al dat malen financieel niet veel op. En ik vond ook dat er een economische drager onder gelegd moest worden in de vorm van een soort uitspanning waar mensen konden vertoeven. Ik stond hierin niet alleen. Maar eerst de totale verandering van het landschap.

De Spoordonkse Carnavalsclub 'De Olliedonkers' houdt de gedachte nog levendig dat er vroeger in de watermolen nog een oliemolen functioneerde

Schilderij van de Watermolen gemaakt door de in Oirschot geboren en altijd in Oirschot geleefde kunstschilder Janus van Leuven

Deel 4: De totale verandering van het landschap

Boerenland werd overgenomen door het Brabants Landschap

Na 1990 veranderde er veel in de omgeving van de molen. Het typische landbouwgebied veranderde en werd overgenomen door het Brabants Landschap en Natuurmonumenten. In korte termijn waren van de vijf boeren die in mijn omgeving zaten er nog slechts twee over. En ik kreeg daarvoor in de plaats één grote buur erbij. Brabants Landschap in samenwerking met Natuurmonumenten.

Een stukje geschiedenis. De ruilverkaveling van 1960.

Als gevolg van de ruilverkaveling omstreeks 1960 werden kleine percelen aaneengesmeed tot grote percelen grond. Dat was veel efficiënter voor de boeren om de grond te bewerken. Maar dit had tot gevolg dat allerlei sloten en slootjes, die om de stukken grond lagen, gedicht werden. Deze kleine opslagplaatsen van het overtollige water dat tijdelijk niet door de grond opgenomen kon worden, verdwenen. Daarvoor in de plaats kwamen in dat gebied grote brede afwateringskanalen die kaarsrecht door het landschap liepen met de bedoeling om het water zo snel mogelijk af te voeren. Deze geweldige aantasting van de natuur had tot gevolg dat bij veel wateroverlast het water niet meer werd vastgehouden maar in enorme hoeveelheden zo snel mogelijk werd afgevoerd. En in tijden van droogte, was er te weinig water terwijl de natuur om water schreeuwde. Dat water ging via de Beerze, naar de Kampinase Heide.

Kampinase Heide begon snel te verdwijnen

Was dat nou zo verstandig om al dat water zo snel mogelijk in één rechte lijn af te voeren richting de Kampinase heide. Nee, en daar kwamen ze snel achter. Het water dat via de Beerze werd afgevoerd was zeer vruchtbaar water. Het zat vol mineralen dat uitgescheiden werd door de enorme hoeveelheid vee dat graasde in al die weidevelden van de Brabantse Kempen. Door al dat vruchtbare water begon de Kampinase Heide te veranderen. Heide heeft schrale grond nodig en door al dat mineraalrijke water werd de grond steeds vruchtbaarder en de hei begon te verdwijnen en daarvoor in de plaats kwam er steeds meer gras en veel andere verschillende groene planten. Zelfs op sommige plaatsen begon mais te groeien. De Kampinase heide begon te vergroenen.

Natuurorganisaties en overheid zagen dat, en grepen in.

Er moest iets structureels veranderen want anders zou er geen Kampinase Heide meer overblijven. De overheid kocht in samenwerking met Natuurmonumenten en Het Brabants Landschap en het Waterschap hele lappen grond op die achter de molen lagen tot aan de Logtse Baan toe. En in 1990 ging me over om al deze graslanden in te richten tot natuurgebieden. Er werd begonnen om de loop van de Beerze ingrijpend te veranderen. Begonnen werd om achter de molen vistrappen aan te leggen, waardoor de vis die van nature stroomopwaarts wil zwemmen daartoe de gelegenheid te geven. In het verleden ging de vis altijd door de natte stukken stroomopwaarts maar door de ruilverkavelingen en herinrichtingen van het gebied in de jaren vijftig en zestig, lukte het de vissen niet meer stroomopwaarts te gaan om nieuwe paaigebieden te bereiken. Het plan van de vistrappen werd dan ook genoemd "de terugkeer van de modderkruiper en de kwabaal". Deze vis zou weer via de Beerze en omliggende gronden tot in België

moeten kunnen komen. Grensoverschrijdende natuurontwikkeling. De Beerze onderging een totale verandering. Het kaarsrechte riviertje werd slingerend en meanderend door de aangekochte weilanden geleid. Bij de Logtse Baan werd een groot landbouwgebied omgevormd in een zogenaamd retentiebekken dat bij grote watertoevoer helemaal kan vollopen. Daardoor blijft de Kampinase heide beschermd van al dit mineraal rijke water. En kan de oorspronkelijke schrale begroeiing die zo kenmerkend is voor heide weer worden hersteld. Het gebied onderging een totale metamorfose. Het werd een waterrijk gebied met als gevolg dat de flora en fauna totaal veranderde. Binnen een tiental jaren was landbouwgebied totaal veranderd in natuurgebied. De bestemming van het gebied is natte natuurparel. En het riviertje de Beerze inclusief aanliggende gronden werd een ecologische hoofdstructuur, een zogenaamde natuursnelweg, waar de gewenste natuur een rijke voedingsbodem vindt en het zich verder kan ontwikkelen.

Het doel was weliswaar bereikt maar de mens mocht er niet in

De mens werd in die tijd nog teveel gezien als de grote bedreiger van de natuur. Dus het gebied was voor de mens gesloten. Toch begon de gedachte over de negatieve invloed van de mens op de natuur geleidelijk aan te veranderen. Bovendien begon Natuurmonumenten en Het Brabants Landschap, die voor wat betreft hun activiteiten volledig afhankelijk waren van giften en belastingopbrengsten wel in te zien dat de mens veel meer betrokken moest worden bij hun activiteiten. Dus de onsympathieke houding ging drastisch veranderen. De bordjes: 'Verboden toegang voor publiek' ging veranderen in het bordje: 'Welkom'. Men wilde meer draagvlak bij het grote publiek voor de natuurontwikkeling. Er kwamen wandelpaden en fietsroutes langs het nieuwe gebied. Enerzijds was men blij met de toename van dit toeristisch verkeer in deze omgeving. Anderzijds moest het ook veel beter gefaciliteerd worden voor die welkome toerist. Dat wil zeggen parkeerruimte en een horecavoorziening waar tevens de mogelijkheden van het natuurgebied toegelicht kunnen worden .

Een uitspanning bij de watermolen.

De molen die vanaf 1990 weer compleet maalvaardig was kreeg ook steeds meer belangstelling van het toenemende toerisme. Al snel kwam het idee om hier een horecavoorziening te ontwikkelen. Deze voorziening zou dan kunnen functioneren als de nieuwe economische drager voor de molen. Kortom het versterkt elkaar. De molen als historisch monument in de luwte van de aangrenzende natuur. Aanvankelijk werd het eiland achter de molen als de beoogde locatie voor deze voorziening annex ontvangstruimte als zeer geschikt bevonden. Vooral ook mede op aandringen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, want die vond dat dit rijksmonument een status

alleen moest hebben. Zonder een aanbouwing of iets dergelijks. Er werd een ontwerp gemaakt voor een bezoekersruimte op het eiland half onder de grond en met een dak met gras erop. Kortom een soort heuvel in het landschap. Het is er wel maar je ziet het niet. In 2001 kreeg het ontwerp zelfs de Welstandsprijs van de provincie en iedereen was enthousiast over dat plan. De architect van dit ontwerp was Toon Bullens.

Toen we de mededeling kregen dat we de provinciale Welstandprijs hadden ontvangen waren we daar ontzettend door verrast. In het juryrapport staat: “dat er een oplossing is bedacht, die niets om het lijf heeft. Het is onopvallend maar wel aanwezig. Een vernieuwend concept dat in z’n prachtige uitwerking zeer geslaagd is”. We zijn zelfs twee keer hiervoor naar Den Bosch geweest. De prijs werd ons uitgereikt door de toenmalige commissaris van de koningin Mr Houben. Met een schitterende speech en de nodige persmomenten inclusief foto’s werden wij op het provinciehuis volop in het zonnetje gezet. En we kregen ook nog f. 1000,- prijzengeld. Vol trots gingen we huiswaarts om het nog eens dunnetjes over te vieren. Maar het was maar van korte duur.

Afgekeurd

Diezelfde provincie die het plan nog bekroonde met een prijs keurde datzelfde plan een half jaar later helemaal af. Het kon planologisch helemaal niet, was het argument. Het zou een bedreiging gaan vormen voor de natte natuurparel. Daarna heeft het nog jaren geduurd voordat we het eens konden worden. Talloze malen heb ik contact gehad met de provincie en met de gemeente hierover. Ik was daar ontzettend over teleurgesteld. Provinciebestuurders kwamen af en aan om te komen kijken. Zij vonden het allemaal even fantastisch en ik kreeg de ene na de andere loftuiting over me heen. Zij beloofden van alles. En als ik daarna ging informeren dan wisten ze van niks. Of ik werd met een smoesje het bos ingestuurd. Het was continu een antwoord in de trant van : Ja, Nee, Maar, Mits, Indien. Kortom iedereen vond het geweldig maar iedere keer werd er weer een hindernis gevonden, die de vergunning in de weg stond.

Gemeentelijke cultuurprijs.

Toen ik worstelde met al die niet gedane beloftes, kreeg ik via via het verzoek om naar de jaarlijkse nieuwjaarsreceptie op het gemeentehuis te gaan. Nou dat was het laatste waar ik aan dacht. Nadat diverse mensen op mij hadden ingesproken en met een flinke dosis tegenzin ben ik uiteindelijk toch daar naar toegegaan. Toen bij de uitreiking van de gemeentelijke Cultuurprijs mijn naam werd afgeroepen als zijnde de persoon, die in aanmerking kwam voor de gemeentelijke cultuurprijs 2002 viel ik zowat van mijn stoel. Ik kreeg die prijs voor al mijn inspanningen om de Spooronkse Watermolen in z’n oude glorie te herstellen. Ook na de uitreiking, wat ik natuurlijk op prijs stelde, had ik toch een behoorlijk dubbel gevoel aan deze prijs overgehouden. Het zat me nog steeds zo hoog dat ik daarna bijgaand interview heb gegeven aan een journalist van een plaatselijk blad. Hij schreef:

“Eigenaar Watermolen Spoordonk had liever de bouwvergunning gehad dan de gemeentelijke cultuurprijs”.

Burgemeester Speetjens reikt Emile van Esch met zijn gezin de Cultuurprijs uit van de gemeente Oirschot in 2002

"Als ik geweten had, dat ik de gemeentelijke cultuurprijs zou krijgen tijdens de nieuwjaarsreceptie, dan was ik niet gegaan. Dan was ik thuis gebleven en hadden ze mij die vijfhonderd euro maar moeten komen brengen", aldus Miel van Esch, eigenaar van de watermolen in Spoordonk. "Wat moet ik ermee, na al die ellende, die ik jarenlang heb gehad met de gemeente en de provincie. Ik had liever een vergunning gehad, dan had ik tenminste kunnen gaan beginnen. Na de uitreiking had ik het idee dat ik niks mocht zeggen van "hoe blij ik ermee was of zoiets". Zo kwam het bij mij een beetje over. Ik was er zeer verrast door en voel me eigenlijk misbruikt. Vijf jaar geleden had ik het geweldig gevonden. Nu voelt het een beetje aan als een boer met kiespijn. De vijfhonderd euro, die ik erbij krijg maakt het nog een beetje goed. Mijn vrouw wist dat ik de prijs zou krijgen en zij heeft mij overgehaald om met de kinderen naar de gemeentereceptie te gaan. Ik wist er helemaal niks van. Toen de burgemeester met zijn speech begon vroeg ik nog aan mijn achterneef Toon van Esch, die met het gilde aanwezig was: wie zou de cultuurprijs krijgen?"

Slapeloze nachten

"Ik heb met het verkrijgen van een vergunning om bij mijn molen een bezoekerscentrum neer te zetten ontzettend veel ellende en slapeloze nachten gehad. Terwijl het idee om daar een bezoekerscentrum te realiseren van de bestuurders van zowel de gemeente als van de provincie zelf kwam. Het is hun idee geweest en toen ik eraan begon, begon de ellende pas goed. Ik moest door een woud van regelgeving. Talloze bestuurders en gedeputeerden met

in hun kielzog allerlei ambtenaren zijn hier geweest om te komen kijken en iedere keer als er zo iemand kwam dan kreeg ik te horen: "Van Esch, ik ga daar morgen werk van maken". En als ik dan de volgende dag opbelde dan wisten ze van niks bij de provincie. Zowat alle gedeputeerden zijn hier al eens een keer geweest: van Vugt, van Geel, Verheyen: voor deze laatste heb ik absoluut geen respect. Hij zei letterlijk tegen mij: "Van Esch, ge zoekt het maar uit, wij doen er niks meer aan". En de laatste tijd komen weer nieuwe provinciale bestuurders. Zo is Jansen de Jonge en van Rüpp van de provincie al eens een keer hier geweest en ook Augestein. Jansen de Jonge kwam hier met een paar ambtenaren van Milieu, Ruimtelijke Ordening en Juridische zaken. Toen hij wegging zei hij nog; "Van Esch, wij hebben dit niet netjes opgelost, daar gaan we iets aan doen", stapte toen in zijn grote dure auto met chauffeur en ondanks diverse telefoontjes van mijn kant heb ik verder nooit meer iets van hem gehoord. Ik ben eens een keer naar Den Bosch geweest en had daar een gesprek met een gedeputeerde en een paar ambtenaren. Er lag een blanco vel papier op tafel. De gedeputeerde zei: "Hierop komt vandaag te staan hoe wij dit probleem nu eindelijk eens gaan oplossen". Na een uur praten stond er nog niets op papier en ik ben toen gegaan. Toen ik na een paar dagen op de provincie bij de ambtenaar van Ruimtelijke Ordening, die bij het gesprek aanwezig was ging informeren hoe nu verder, kreeg ik te horen dat ze (het was een vrouw) vandaag vakantie had. Toen ik zei dat ik dan morgen wel zou terugbellen kreeg ik te horen dat zij ziek was. Pure smoesjes en weer moest ik zo maar een vrije dag van mijn werk opofferen. Ik ben een dergelijke houding onderhand spuugzat.

Emile als jonge eigenaar van de Watermolen bezig met het laten functioneren van de molen

Veel prijzen gekregen

Ik heb voor mijn ideeën al allerlei prijzen gekregen. Zo kreeg ik in 2001 de provinciale Welstandsprijs en een paar dagen daarna zelfs de provinciale Monumentenprijs. En nu krijg ik de gemeentelijke cultuurprijs. Mijn ideeën zijn door gedeputeerde Van Geel dikwijls als voorbeeld aangehaald, met tekeningen en al, op een provinciale tentoonstelling. "Zo zou revitalisering van het platteland in zijn werk moeten gaan", aldus van Geel, die mijn project toentertijd als voorbeeld stelde. Maar intussen gebeurd er totaal niets en heeft het mij al tienduizenden euro's gekost om mijn plannen gerealiseerd te krijgen. Ik ben nog even ver als toen de gemeente en de provincie met het idee kwam van een bezoekerscentrum.

Hoe het allemaal begon

Al sinds 1515 hebben wij hier een waterrecht, dat vertaald is in een recht van opstuwen. Tot 1960 liep al het water door de molen. Als er veel water was dan kon de molen het niet aan en liepen de akkers, die vóór de molen lagen onder water. Toen is er een tweede omleiding gemaakt langs de molen met daarin een stuw. Zo kon de wateraanvoer beter worden geregeld. In 1998 wilde men een ecologische hoofdstructuur langs de Beerze aanbrengen. Onderdeel daarvan was dat de stuw zou worden vervangen door vistrappen. Daardoor zou ook mijn opstuwrecht met 15 cm verlaagd moeten worden. En dit is nogal wat, want de kracht van het water zit hem vooral in de hoogte van het opstuwen. Iedere centimeter dat het opstuwrecht wordt verlaagd heeft grote gevolgen voor het laten draaien van de molen. Als ik een volledig opstuwrecht zou hebben dan zou ik de molen de hele dag kunnen laten draaien. Ik voelde er daarom dus niet veel voor om 15 cm stuwrecht prijs te geven. Als compensatie kwam de 'Dienst Landelijk Beheer', die de ecologische zone uitvoerde met het idee voor een bezoekerscentrum. Als ik mee zou werken aan het verlagen van het opstuwrecht dan zouden zij ervoor zorgen dat ik na realisatie van de ecologische zone met de daarbij behorende vistrappen, een bezoekerscentrum bij mijn watermolen neer zou mogen zetten. Ik voelde daar wel iets voor. Dus heb ik op hun voorstellen ja gezegd. Toen begon de ellende eigenlijk pas goed.

Dienst Landelijk Beheer heeft geen bevoegdheid om dit te kunnen beloven

Maar na verloop van tijd kwam ik er pas achter dat de Dienst Landelijk Beheer geen enkele bevoegdheid had om mij deze toezegging te doen. Dus toen ik mijn plannen in ging dienen bij de gemeente begon de gemeente dwars te liggen, want Dienst Landelijk Beheer heeft deze toezegging niet te doen. Dus was de gemeente op z'n teentjes getrapt en heb ik met de gemeente een gevecht van tweeëneenhalf jaar moeten voeren om ze voor mijn ideeën te winnen. De burgemeester voelde er wel iets voor maar hij kreeg het kennelijk bij zijn eigen ambtenaren ook niet gedaan. Eindelijk kreeg ik groen licht en toen begon het gevecht met de provincie. Daar worden op dit moment allerlei visies gewijzigd, die hun weerslag vinden in Reconstructieplannen Buitengebied, het Streekplan etc. Daar liggen de plannen nu al geruime tijd en het zal dus nog wel een hele tijd duren, voordat ik weer een stapje verder ben. Ik ben er intussen wel heel erg gelaten onder geworden en de gedrevenheid is aanzienlijk minder dan een paar jaar geleden. Intussen loop ik wel met totaal andere ideeën rond. In een volgende editie van de Uitstraling wordt daar uitgebreid aandacht aan besteed.

Uiteindelijk kwam er toch een uitspanning

Na alle ellende heb ik toch de moed op kunnen brengen om het nog eens te proberen. Achteraf mag ik misschien wel blij zijn dat de bezoekersaccommodatie op dat eilandje waar ik de provinciale Welstandprijs voor heb gekregen, niet doorging. Want ik wilde altijd al graag binnen een aaneengesloten geheel met de watermolen de uitspanning exploiteren. Dus ik probeerde het maar eens opnieuw. Het was inmiddels drie jaar later, in 2005. Ik liet een plan maken.

Ecologische Hoofdstructuur

Maar voordat ik het plan kon indienen moest ik eerst een landschapstoetsingsrapport laten opstellen. M.a.w. past de te bouwen accommodatie wel binnen de gestelde eisen die voor dit landschap golden. Zo'n toetsingsrapport kost nogal wat. En hoe rooskleurig ik mijn accommodatie wilde laten passen binnen de gestelde kaders van het landschap des te meer ik moest betalen. Samen met burgemeester Speetjens zijn we toen naar het provinciehuis geweest en hebben we onze plannen met gedeputeerde Rüpp besproken. Je kon merken dat hij zeer ter wille was. Zeker ook omdat hij wel wist wat zich drie jaar daarvoor heeft afgespeeld met de Welstandsprijs van de provincie. Maar de onzekerheid of het geheel wel paste binnen de ecologische hoofdstructuur bleef.

Toestemming in 2006

Kort daarna kregen we in 2006 in principe toestemming om een bezoekersaccommodatie vast aan de watermolen te bouwen. Echter we moesten wel natuurcompensatie toepassen. En Rüpp zelf stelde voor om op dat eilandje achter de watermolen een tiental eiken bomen te planten. Daarmee zou voldaan zijn aan de toetsing voor natuurcompensatie. Die 10 bomen waren nogal eens snel gezet. En toen ik een foto opstuurde van die geplante bomen kregen we de definitieve toestemming. We konden beginnen. Eindelijk. Of toch niet??

Vuilstortplaats

Kennelijk kreeg iemand op het provinciehuis de heldere gedachte dat het normaal is dat er bij een watermolen door dat neerstortende water er een waterwiel ontstaat dat als een kurketrekker het zand uit de grond haalt en afvoert. Met als gevolg dat er een diepe kuil ontstaat dat met puin en ander restmateriaal opgevuld moet worden ter voorkoming dat er steeds meer zand verdwijnt. Dus achter de watermolen moet er een vuilstortplaats zijn. Voor deze geregistreerde vuilstortplaatsen bestaat geen vergunning. Dus moest er een risico-inventarisatieplan worden gemaakt. Want als daar veel verontreiniging met eventueel giftige stoffen, zoals bijv. asbest golfplaten in zouden liggen dan kan dat fataal zijn voor de eventuele bezoekers. Er werd tot 12 meter diep gecontroleerd. Er zat gelukkig niks in. Kosten € 10.000. Ook dat kon er nog wel bij.

Eindelijk konden we definitief beginnen

Ik heb opnieuw contact gezocht met architect Toon Bullens, die met het vorige ontwerp zelfs de provinciale welstandsprijs heeft gewonnen. En hij heeft een ontwerp gemaakt dat volkomen past bij de watermolen. Bij een watermolen is nu eenmaal alles rond. Dus mijn bezoekersruimte moet dus rond zijn met een prachtig uitzicht op zowel de watermolen als op de vistrappen achter de watermolen. Het is natuurlijk wel duurder want niks past er standaard. Ik heb aan de buitenkant een overdekt terras laten maken

met daaraan toegevoegd nog een open terras. Met deze uitspanning hoop ik het bestaansrecht en de toegankelijkheid van de Watermolen voor de toekomst te waarborgen. Rondleidingen kunnen op afspraak worden gemaakt.